

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE.....	9
CAPITOLUL I	
CONCEPTUL ȘI SEMNIFICAȚIA CONTRADICTORIALITĂȚII	
ÎN PROCESUL PENAL.....	
1.1. Contradictorialitatea în calitate de formă a procesului penal.....	13
1.2. Esența și importanța principiului contradictorialității în procesul penal al Republicii Moldova.....	30
1.3. Contradictorialitatea și corelația ei cu unele principii ale procesului penal	61
1.4. Repere teoretice privind contradictorialitatea în cadrul fazei de urmărire penală	81
CAPITOLUL II	
ACUZAREA ȘI APĂRAREA ÎN CADRUL PROCESULUI	
PENAL CONTRADICTORIAL.....	
2.1. Acuzarea în procesul penal contradictorial.....	94
2.2. Apărarea în cadrul procesului penal contradictorial	112
CAPITOLUL III	
LOCUL ȘI ROLUL INSTANȚEI DE JUDECATĂ ÎN PROCESUL	
PENAL CONTRADICTORIAL.....	
3.1. Instanța de judecată – organ independent și imparțial al realizării actului de justiție.....	131
3.2. Mecanismul realizării principiului contradictorialității în cadrul primei instanțe de judecată	146
3.3. Realizarea principiului contradictorialității în cadrul căilor ordinare de atac	165
3.4. Aplicarea principiului contradictorialității la faza punerii în executare a hotărârilor judecătorești	175
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	179
BIBLIOGRAFIE	187
ANEXE.....	213

INTRODUCERE

Forma contradictorială a procesului penal are menirea să răspundă, în mod, egal la cerințele și principiile unui stat de drept. În procesul de reformare a sistemului judiciar și a schimbărilor intervenite în viața social-politică a Republicii Moldova, noțiunea de contradictorialitate se impune dintr-o nouă perspectivă. În context, contradictorialitatea este insuficient cercetată în doctrina dreptului procesual penal.

Contradictorialitatea are o importanță deosebită în întreaga parte a sistemului de procedură penală, determinând, pe multe direcții, ponderea statutului juridic, raporturile de opoziție sau de colaborare dintre participanții la procesul penal, precum și relațiile juridice stabilite rezultativ între participanții la proces și instanța de judecată. Știința dreptului procesual penal are în vizor importanța principiului contradictorialității (dacă ne referim la autorii I. Dolea, Gr. Theodoru, N. Volonciu). În acest sens, unii cercetători s-au limitat doar la recunoașterea sau negarea contradictorialității ca principiu, alți autori indică esența, conținutul și limitele acestui principiu fie izolat, fie în corelație cu alte principii ale procesului penal (în special pentru determinarea principiului prezumției de nevinovăție, asigurării și garantării dreptului la apărare etc.).

Pe seama acestor repere de analiză, nu se poate afirma, cu suficientă încredere, că problemele din domeniul complex al contradictorialității au fost suficient cercetate, adică cercetări și studii monografice referitoare la mecanismul de realizare a principiului contradictorialității procesului penal din Republica Moldova nu au fost realizate până în prezent. Or, fixarea procesuală a principiului contradictorialității nu a ajuns să corespundă importanței pe care o are în cadrul reglementării mecanismului procesual penal. Totuși, predomină necesitatea de reformare substanțială a structurii procesului ca atare și a modalităților de repartizare pe măsura unei depline corespunderi funcțiilor procesuale de bază. Este necesară, de asemenea, o revizuire a aspectului raporturilor juridice dintre participanții ajunși în proces, dintre organele și persoanele care efectuează urmărirea penală, pe de o parte, și bănuiți, învinuiți, inculpați și persoanele care-i reprezintă și le apără interesele, pe de altă parte.

Prin conținutul legii procesual penale, instanța de judecată nu are împuterniciri caracteristice părții acuzării. Apărarea a obținut drepturi suplimentare pe latura participării în obținerea și administrarea probelor, în

particular prezentarea înscrisurilor și documentelor în instanța de judecată. Obligațiile se extind în raport cu aducerea martorilor în proces, participarea activă în cadrul probatoriului la etapa urmăririi penale, expunerea motivată a obiecțiilor referitor la oricare probă sau acțiune procesuală desfășurată de partea acuzării. Astfel, procurorul are statut de acuzator de stat, fapt care indică în mod strict rolul acestuia în cadrul unei cercetări judecătorești contradictorie. Și, din această ultimă perspectivă, analiza complexă și minuțioasă a normelor Codului de procedură penală al Republicii Moldova, a practicii judiciare și a opiniilor judecătorilor, procurorilor și avocaților invocă asupra faptului că modelul realizării principiului contradictorialității, prevăzut de Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nu este pe deplin reușit.

În aceeași ordine de idei, stabilim că unele norme – în procesul realizării contradictorialității – limitează acțiunea altor principii ale procesului penal (prezumția de nevinovăție, publicitatea). Organele judiciare nu se ghidează întotdeauna după prevederile principiului contradictorialității, fapt care impune o analiză sistemică a normelor de drept procesual penal, care țin de formularea noțiunii de contradictorialitate și de reglementarea mecanismului de realizare a acestui principiu.

Toate cele consemnate anterior fac referire la faptul că actualitatea cercetărilor științifice în cauză este determinată de un cumul de factori: necesitatea studiului complex al contradictorialității în condițiile și circumstanțelor actuale ale politicii penale a statului; înlăturarea prezumată a interpretărilor ideologice la investigarea subiectului de contradictorialitate; fixarea normativă a formei contradictorie în procesul penal, cu luarea în vedere, în mod obligatoriu, a specificului sistemului de drept al Republicii Moldova.

Tentativa și reușita examinării principiului contradictorialității în ipoteza tuturor aspectelor care necesită cunoaștere profundă pun în prim-plan interpretarea sistematică a tuturor elementelor lui componente. Or, în teoria procesului penal se atestă evidente lacune legate de perceperea principiului contradictorialității, fapt care dictează influențe negative asupra procesului penal, dar și asupra practicii de aplicare a normelor de drept. În limitele acestor probleme teoretice pot fi incluse: lipsa unei delimitări clare dintre noțiunea de contradictorialitate ca formă istorică determinată a procesului penal și principiu al procesului penal; coraportul dintre aceste noțiuni etc. Ca efect, respectarea contradictorialității – ca principiu al procesului penal – materializează scopul stabilirii obiective, depline și sub toate aspectele a împrejurărilor legate de cauza penală.

Teoria procesului penal, până la etapa curentă, nu a oferit o apreciere juridică corespunzătoare pericolozității înlocuirii, substituirii tendinței acuzatoriale în favoarea părții apărării. Dacă în cel dintâi caz sunt supuse pericolului prejudicierii drepturile și libertățile persoanei, în cazul al doilea se impune abordarea pericolului securității statului și asigurării ordinii de drept. În viziunea noastră, aceste tendințe sunt inadmisibile în egală măsură, în condițiile principiului contradictorialității.

Pe măsura cercetării principiului contradictorialității procesului penal în contextul acestei monografii, aceste și multe alte probleme actuale își găsesc o soluționare științifico-practică. Ca urmare, importanța practică și oportunitatea unei asemenea cercetări științifice sunt evidente.

În această lucrare, este supus unei cercetări complexe principiul contradictorialității sub mai multe aspecte: evoluție, grad de realizare, esență, probleme teoretico-practice ale materializării în diferite etape ale procesului penal, aspecte de drept comparat etc. În context, este unică, în felul ei, cercetarea influenței principiului contradictorialității asupra procesului penal, dar și determinarea limitelor de realizare a acestuia prin intermediul *formei istorice a procesului penal, scopului și sarcinilor procesului penal, acțiunii altor norme și principii procesual-penale*. Fără a pretinde epuizarea soluționării tuturor problemelor identificate, legate de principiul contradictorialității, au fost înaintate multe soluții teoretice referitoare la conținutul și căile de realizare a acestui principiu în practica organelor judiciare. Astfel, printre cele mai evidente și mai importante concluzii enunțate în conținutul monografiei sunt: **1) importanța** principiului contradictorialității pentru procesul penal al Republicii Moldova constă în faptul că o asemenea organizare a judecării cauzei, care ar asigura la maximum drepturile și interesele acuzatorului, părții vătămate, inculpatului și a altor participanți la procesul penal, contribuie la stabilirea adevărului obiectiv și la soluționarea corectă și echitabilă a cauzelor penale; **2) contradictorialitatea – principiu al procesului penal** – are legătură cu alte principii care-i asigură posibilitatea realizării: principiul legalității, publicității, oralității, nemijlocirii, asigurării dreptului la apărare, prezumției de nevinovăție.

Importanța teoretică a lucrării este determinată de înaintarea unui ansamblu de teze care constituie conținutul contradictorialității și al elaborării modelului contradictorial al procesului penal. Conceptele și concluziile

formulate în monografie pot fi utilizate în vederea desfășurării unor eventuale cercetări științifice referitoare la problemele principiului contradictorialității în procesul penal; ele pot contribui la clarificarea corectitudinii prevederilor corespunzătoare din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că soluțiile expuse, concluziile științifice anunțate pot fi utilizate pentru perfecționarea legii procesual-penale.

CAPITOLUL I

CONCEPTUL ȘI SEMNIFICAȚIA CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN PROCESUL PENAL

1.1. Contradictorialitatea în calitate de formă a procesului penal

În funcție de condițiile istorice de dezvoltare a formațiunilor social-politice determinate de o serie de factori specifici, au fost instituite diferite proceduri la soluționarea unei cauze penale¹. În literatura de specialitate se menționează că procesul penal își are forma și conținutul său. La cel mai general mod, conținutul procesului penal este determinat ca fiind modalitatea de realizare a normelor de drept penal și de atragere la răspundere penală a persoanei vinovate pentru încălcarea interdicțiilor din domeniul penalului, iar forma procesului presupune structura activității procesual-penale, care reflectă sursa de mișcare, de dezvoltare a procesului penal și a statutului procesual al participanților la el².

În procesul realizării reformei procesului penal au fost expuse multiple puncte de vedere și opinii referitoare la perspectiva unor inițieri contradictoriale în procesul penal al Republicii Moldova. Oricum, variantele și inițiativele înaintate nu au fost capabile să asigure realizarea în totalitate a uneia din ideile de bază ale acestei reforme – ideea unui proces penal contradictorial.

Existența unui proces penal în care toate drepturile să fie asigurate este un imperativ al timpului. Realizarea efectivă a drepturilor procesuale și materiale ale participanților la procesul penal este posibilă în cadrul procesului penal contradictorial. Pentru a concluziona dacă procesul penal al unui stat corespunde sau nu principiului contradictorialității, este suficient a aprecia următoarele: **a)** dacă funcțiile procesuale principale sunt în deplină separare, existând între ele doar colaborare în vederea realizării justiției penale în cel mai echitabil mod; **b)** dacă părțile care au interese procesuale opuse (apărarea și

¹ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et. al., *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p. 17.

² Шестакова С.Д., Проблемы состязательности в Российском уголовном процессе. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт Петербург: Санкт-Петербургская Академия МВД России, 1998, p. 10.

acuzarea) dispun de posibilități procesuale egale pentru a-și realiza cât de eficient se poate propriul interes procesual; c) dacă instanța de judecată este cu adevărat „arbitru” independent și imparțial la darea sentinței și dacă ea în mod exclusiv are dreptul de a se expune asupra legalității acțiunilor procesuale ce comportă ingerințe în drepturile, libertățile și inviolabilitățile persoanei³.

Veritabilă garanție a aflării adevărului în procesul penal, contradictorialitatea presupune ca toate aspectele legate de soluționarea cauzei să fie supuse dezbaterii în procedura judiciară a judecării. Cererile, excepțiile, probele propuse de părți, de persoana vătămată, de procuror sau din oficiu de instanță sunt supuse discuției, fiecare având dreptul să își exprime opinia cu privire la legalitatea și oportunitatea acestora, să facă propuneri potrivit interesului procesual pentru a le combate. Sunt supuse contradictorialității nu numai cele care au legătură directă cu soluționarea fondului cauzei, dar și aspectele referitoare la declararea ca ședinței nepublică, suspendarea judecării etc.

Contradictorialitatea constituie consecința procesuală a existenței în cadrul procesului penal a celor două interese contrare, acuzarea și apărarea, exprimate prin funcția procesuală a acuzării, respectiv a apărării. Instanța nu poate da un verdict care să corespundă adevărului dacă ambele interese nu sunt susținute în condițiile contradictorialității și nu corespund unor funcții procesuale distincte.

Pentru a fi efectivă, contradictorialitatea presupune cunoașterea probelor și a celorlalte aspecte pe care se bazează acuzarea și apărarea, cu posibilitatea combaterii acestora în tot cursul judecării⁴.

Prezența părților egale și instanța independentă sunt trăsăturile generice ale contradictorialității. Realizarea lor în cadrul activității procesual-penale permite formularea concluziei referitoare la corespunderea acestei proceduri conceptelor și reflectărilor juridice generale privind contradictorialitatea. Astfel,

³ Erjiu E., *Reglementări internaționale referitoare la principiul contradictorialității*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. 1, 2006, p. 460.

⁴ Crișu A., *Drept procesual penal. Partea specială*. Ediția a 3-a, revizuită și actualizată. Ed. Hamangiu. București, 2022, p. 161; Hotărârea CtEDO în cauza *Ruiz Mateos vs Spania*, din 23 iunie 1993, cererea nr. 12952/87 [online] [accesat 28.06.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838>; Hotărârea CtEDO în cauza *Kamasinski vs Austria*, din 19 decembrie 1989, cererea nr. 9783/82 [online] [accesat 25.06.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614>; Hotărârea CtEDO în cauza *Meftah vs Franța*, din 26 aprilie 2001, cererea nr. 32911/96 [online] [accesat 26.06.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63981>.

este vorba despre organizarea activității procesual-penale, în cadrul căreia sursa „mișcării” cauzei o constituie litigiul părților egale în fața judecății independente⁵.

Justiția este contradictorială în situația în care părțile (participanții) la procesul judiciar pot disputa activ și în condiții egale, să-și dovedească dreptatea, să expună argumentele și să interpreteze faptele, evenimentele și probele din cadrul dosarului, contribuind astfel la stabilirea adevărului⁶.

Cu privire la limitele formei contradictoriale a procesului judiciar penal în Țara Românească și Moldova, pe durata evoluției lor istorice, indică mai multe surse bibliografice⁷. Totodată, afirmăm cu absolută certitudine: contradictorialitatea este o constantă unanim recunoscută a dreptului procesual-penal. Deși de origine anglo-saxonă, a căpătat rădăcini și în sistemele procesuale penale continentale. Principiul contradictorialității se aplică deopotrivă în țările europene de tradiție continentală (Franța, România, Rusia, Republica Moldova etc.), însă nu există o poziție univocă în ceea ce privește sfera de aplicare și conținutul ei. Unificarea opiniilor privind valențele, conținutul, sfera de aplicare și alte particularități specifice ale principiului contradictorialității este posibilă recurgându-se la practica internațională în domeniu⁸.

Principiul contradictorialității constituie o realizare esențială a procesului penal contemporan – o condiție iminentă pentru soluționarea unei cauze penale în cel mai just mod. El creează condiții de ordin procesual și organizațional favorabile pentru examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei, având drept efect emiterea unei hotărâri judecătorești adecvate. Principiul contradictorialității este un principiu general al procesului penal și, în mod normal, ar trebui să se aplice în tot cursul procesului penal, menționează I.

⁵ Rusu L. „Locul și rolul modelului contradictorial în teoria dreptului procesual penal”. În: *Revista Națională de Drept*. 2014, martie, nr. 3, p. 60.

⁶ Осолян Т., Милушев Д., Уголовно-процессуальное право Республики Молдова. Часть Особенная. Учебное пособие. Под редакцией доктора юридических наук, профессора Е.Г. Мартыновича. Кишинэу, 2005, с. 55.

⁷ Aramă E., Coptileț V., *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Editura Cartea Juridică, 2012; Cernea E., Molcuț E., *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Casa de editură și presă Șansa SRL, 1996; *Istoria dreptului românesc*. În trei volume. Vol. II, Partea I. Coordonator: I. Ceterchi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984; *Istoria dreptului românesc*. În trei volume. Vol. II, Partea a II-a. Coordonator: I. Ceterchi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.

⁸ Erjiu E., Reglementări internaționale referitoare la principiul contradictorialității., *op. cit.*, p. 614.

Dolea, D. Roman, Iu. Sedlețchi. T. Vizdoagă și alții⁹. Contradictorialitatea este recunoscută de practica europeană ca un principiu aplicabil deopotrivă întregului proces penal; or, restrângerea doar la etapa judecării cauzei îi oferă un sens trunchiat și determină neglijarea dreptului la un proces echitabil.

Principiul contradictorialității, ca valoare juridică internațională, face parte din garanțiile minime care asigură realizarea dreptului la un proces echitabil. Sfera principiului contradictorialității este departe de a fi exhaustiv determinată, fiind în proces de continuă dezvoltare și suplinire¹⁰.

Contradictorialitatea nu are numai sensul de principiu al procesului penal. Alte valențe ale acestui termen sunt *contradictorialitatea* ca formă istorică a procesului penal și *contradictorialitatea* ca metodă de reglementare juridică a raporturilor procesual-penale¹¹. În legislația SUA, de exemplu, contradictorialitatea figurează în calitate de *condiție*, care impune prezența *funcției active* – de cercetare și acumulare a probelor în cauza penală – și a *funcției pasive* – de examinare a probelor administrate și soluționarea cauzei, care trebuie să fie separate una de cealaltă¹². Necesitatea divizării unor astfel de funcții este fundamentată pentru faptul că în situația conexării lor (în persoana unui singur subiect, care ar administra probe și ar lua anumite hotărâri în privința acestora), ar avea drept urmare pierderea imparțialității din perspectiva rolului activ de urmărire manifestat¹³.

În știința dreptului procesual penal, contradictorialitatea este examinată, de regulă, din două puncte de vedere: principiu al procesului penal¹⁴ și model (formă, varietate) al acestuia¹⁵. Urmează a menționa că anume în calitate de

⁹ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et. al., *op. cit.*, p. 120.

¹⁰ Erjiu E., *Reglementări internaționale referitoare la principiul contradictorialității*, *op. cit.*, p. 617.

¹¹ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et. al., *op. cit.*, p. 122.

¹² Бернам У., Суд присяжных заседателей. Издательство Московского Незавязимого Института Международного Права. М., 1995, с. 165.

¹³ Fuller Lon, *The Forms and Limits of Adjudication*. În: Harvard Law Review. vol. 92/1978, pp. 43-44; Landsman S. Readings on Adversial Justice. În: *The American Approach to Adjudication*. American Bar Association on Litigation. Minnesota: West Publishing Co, 1998, pp. 13-42; Damasca Mirjan. Presentation of Evidence and Factfinding Precision. În: *University of Pennsylvania Law Review*. Vol. 123/1975, p. 1087.

¹⁴ Долгушин А.В., Развитие процессуальных условий реализации принципа состязательности. Автореферат диссертации канд. юрид. наук. М. 1995, с. 17.

¹⁵ Смирнов А.В., Модели уголовного процесса. Изд. Альфа. СПб, 2000, с. 3-25; Макаркин А.И., Состязательность на предварительном следствии. Юридический Центр Пресс. СПб, 2004, с. 13.

principiu este percepută contradictorialitatea de Codul de procedură penală al Republicii Moldova¹⁶, moment care și-a găsit reflectare în art. 24 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (*principiul contradictorialității în procesul penal*).

Viziunea asupra contradictorialității în calitate de model procesual pare a fi una fundamentată. În acest context, se presupune că modelul procesului penal constituie o varietate a organizării activității procesual-penale, iar principiul procesului penal este o regulă generală, care constituie baza întregii activități procesual-penale, subordonându-și toate celelalte reguli. În acest sens, chiar și din punct de vedere istoric, forma procesuală este premergătoare formulării unor principii caracteristice activității procesuale. Mai mult decât atât, în favoarea contradictorialității – model procesual – este invocat următorul argument: așa-numitul principiu al contradictorialității nu conține semnele unui principiu procesual, fiind el însuși izvorul, sursa principiilor procesuale¹⁷.

Astfel, principiile procesului penal se manifestă ca reflectări ale varietății (tipului) activității procesual-penale, în dependență de care se constituie sistemul acestor principii. Cu alte cuvinte, varietatea, tipul figurează în calitate de izvor al principiilor¹⁸. În acest context, contradictorialitatea trebuie privită nu ca principiu separat, ci ca model, tip, varietate a procesului¹⁹. Prin tip, varietate a activității procesual-penale se înțelege tipul de organizare care „determină sursa orientării și realizării activității în cauza penală și bazele statutului procesual al participanților la această activitate”, menționează autorii A.I. Macarchin, V.V. Vandășev, A.P. Derbeniov, A.V. Smirnov²⁰.

¹⁶ Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

¹⁷ Чельцов-Бебутов М.А., Курс уголовно-процессуального права. Изд. АЛЬФА. Изд. РАВЕНА. СПб, 1995, с. 51; Макаркин А.И., Состязательность на предварительном следствии., *op. cit.*, pp. 13-14.

¹⁸ Даев В.Г., Процессуальные функции и принцип состязательности в советском уголовном процессе. În: Правоведение, № 1/1974, с. 29; Макаркин А. И. Состязательность на предварительном следствии., *op. cit.*, p. 14.

¹⁹ Смирнов А.В., Модели уголовного процесса. Изд. Альфа. СПб, 2000, p. 7; Макаркин А.И., Состязательность на предварительном следствии., *op. cit.*, p. 14.

²⁰ Макаркин А.И., Состязательность на предварительном следствии., *op. cit.*, p. 14; Вандышев В.В., Дербенев А.П., Смирнов А.В., Уголовный процесс: Учебно-методическое пособие. Ч. 1, СПб: 1996, с. 15.